

Çalışma Bakanlığı

Toplumsal düzenin kurulmasına temel teşkil eden düşünceler, devletin “sosyal devlet” niteliği kazanmasıyla güç bulmaktadır. Bu noktada emek ve sermayenin toplumun genel menfaatlerine hizmet edecek kurum ve kuruluşlar tarafından bir araya getirilmesi önem arz etmektedir. Bu önem doğrultusunda Cumhuriyet’in kuruluşundan hemen sonra Türk çalışma hayatının hukuki düzeni kurulmaya çalışılmıştır. 1924 yılında yürürlüğe giren 384 sayılı Hafta Tatili Kanunu, 1926 yılında yürürlüğe girerek bugünkü iş hukukunun özellikle de borçlar hukukunun esaslarını oluşturan Medeni Kanun, 1930 yılında yürürlüğe giren 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve 1935 yılında yürürlüğe giren 2739 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatil Hakkında Kanun Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal politikalar tarihinde ilk ve önemli adımlar arasında sayılmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk’ün başlattığı sosyal politikalar alanındaki bu gelişmeler, 1936 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunu ile bütünlük oluşturarak Türk işçisinin eşit hak ve menfaatler çerçevesinde çalışma hayatında yer almasına olanak tanımıştır.

Çalışma Bakanlığının kurulmasına duyulan ihtiyaç ise 1932 yılında Uluslararası Çalışma Teşkilatına üyelikle belirgin hale gelmiştir. Türk çalışma hayatının organizasyonu sorumluluğunu üstlenecek ilk teşkilatın sinyalleri, 1933 yılında İktisat Vekâleti tarafından hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde verilmiştir. Planda üretim kapasitesinin artmasının ancak güçlenen işçi kitleleri ile mümkün olacağı dolayısıyla da çalışma hayatının çağın gereklerine göre düzenlenmesi zorunluluğu ortaya konulmuştur

Çalışma hayatının kurulacak rasyonel düzende sürdürülebilmesi amacıyla “İş ve İşçiler Bürosu” adıyla bir birim vücuda getirilmiştir. 27 Mayıs 1934 tarih ve 2450 sayılı İktisat Vekâleti Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanunun C fıkrasının 5. maddesindeki “İş ve İşçilere Müteallik İşler” başlığı altında Büronun görevleri; işin tanzim edilmesi; işverenlerle işçiler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi; sosyal güvenlik sigortasının kurulması; uluslararası alandaki gelişmelerin takip edilmesi; çalışma hayatına ilişkin kanunların uygulanması, teftişi ve denetlenmesi; iş kanununa yönelik projelerin ve çalışma hayatına ilişkin istatistiklerin hazırlanması ve etütlerin düzenlenmesi şeklinde sıralanmıştır. Türkiye’nin birçok bölgesinde şubeler açan İş ve İşçi Bürosu, faaliyetlerini 8 Haziran 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu’nun yürürlüğe girmesine kadar devam ettirmiştir.

1936 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunu’nun 9. bölümünde yer alan “Teşkilat” başlığı, çalışma politikalarını yürütecek yeni kurum olarak İş Dairesine işaret etmiş, Dairenin kuruluşu ise 3008 sayılı kanunun 141. 142. ve 143. maddelerine dayandırılmıştır. 29 Eylül 1936 tarih ve 5375 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile İş Dairesinin kuruluşu onaylanmıştır. 2 Kasım 1936 tarihi itibarıyla faaliyetlerine başlayan İş Dairesi, çeşitli bölgelerde açılan şubeler ile çalışma hayatının yetkili otoritesi olmuştur. Dairenin en önemli icraatı ise İş Kanunu’nun uygulanması ve denetlenmesidir. Bu doğrultuda harekete geçen İş Dairesi, gerçekleştirdiği yurt gezileri vasıtasıyla hem İş Kanunu’nun denetlenmesini sağlamış hem de Dairenin ihtiyaçlarını tespit ederek çalışma hayatının verimli bir şekilde sürdürülmesine olanak tanımıştır.

1937 yılında çıkarılan 7030 sayılı İcra Vekilleri Kararnamesi ile İş Dairesinin görev ve teşkilatlanması resmîyet kazanmıştır. Söz konusu kararnameyle; 1945 yılında Çalışma Bakanlığının kuruluşuna kadar geçen sekiz yıllık süre zarfında İş Dairesi, İktisat Vekâleti bünyesinde, işçi ve işveren ilişkilerinin çalışma mevzuatı çerçevesinde sürdürülmesine gayret göstermiştir. Atatürk Dönemi’ndeki bu gelişmeler çalışma hayatında meydana gelen yapısal değişikliği ortaya koymaktadır. Çalışma hayatına yön verecek bir mevzuatın oluşturulması çalışanların hem sosyal

açından hem de ekonomik açıdan rollerini aktif kılmıştır. Ancak çalışma hayatını doğrudan ilgilenecek bir teşkilata duyulan ihtiyaç varlığını korumuştur. Bu durum Çalışma Bakanlığının kuruluşuna giden süreci hızlandırmıştır.

Çalışma hayatını düzenlemek üzere hazırlanan kanunlar kadar bu kanunlara hâkim ilkelerin hayata geçirilmesi de önemli bir husustur. İktisat Vekâleti bünyesinde kurulan İş Dairesinin çalışma mevzuatını uygulamak ve işçi işveren ilişkilerini düzenlemek konusunda yetersiz kalması; faaliyet alanı daha kapsamlı yetki ve sorumluluk bakımından daha donanımlı ve çağın gereklerine göre hareket edebilecek bir teşkilatın kurulmasına duyulan ihtiyaç Çalışma Bakanlığının kuruluşunun temel gerekçeleridir. Ancak Bakanlığın kuruluşu Türkiye'nin sadece iç dinamiklerine bağlı değildir. II. Dünya Savaşı'nın henüz devam ettiği 1944 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından toplanan Philadelphia Konferansı'nda alınan kararlar Bakanlığa duyulan ihtiyacı belirgin hale getirmiştir:

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Türkiye, uluslararası alanda iş birliği sürecine dâhil olarak savaşın yıkıcı etkilerini bertaraf etmeye çabalamıştır. 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanan ve bu tarih itibarıyla Birleşmiş Milletler üyeliği resmi hale gelen Türkiye, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın öne sürdüğü sosyal prensiplere uyum sağlanacağına da garanti vermiştir. Bu üyelik beraberinde savaş sonrası kurulacak olan eşitlik ve özgürlükçü yeni düzen içerisinde Çalışma Bakanlığının kurulmasını bir zorunluluk olarak gündeme getirmiştir. Bakanlığın kuruluş zeminini oluşturan bir diğer gelişme ise 3271 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi olup bu kanun devlet dairelerinin bakanlıklara ayrılmasını hükmetmiştir. Türk işçisini refaha kavuşturmakla birlikte işçi ve işveren ilişkilerinin tek elden yürütmek böylelikle iş verimini yükseltmek üzere Çalışma Bakanlığının kuruluşu 8 Haziran 1945 tarihinde onanmıştır. 22 Haziran 1945 tarihinde 4763 sayılı "Çalışma Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Bakanlık; Türk sanayisinin ve tarımının geliştirilmesi, çalışma hayatının çağın ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi, işçilerin yaşam standartlarının yükseltilmesi ve işçi işveren arasında çalışma barışının ve uyumunun sağlanması bakımından geniş yetkiler veren 28 Ocak 1946 tarih ve 4841 sayılı "Çalışma Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" yürürlüğe girene kadar milli menfaatler doğrultusunda ve dayanışma prensibini esas alarak faaliyet yürütmüştür.

Çalışma hayatının ve sosyal mevzuatın gözden geçirilmesi ile birlikte Çalışma Bakanlığının faaliyetlerinin değerlendirmek ve yeni çalışmalara rehberlik işlevini yerine getirmek üzere ilki 1947 yılında toplanan Çalışma Meclisleri kurulmuştur. Çalışma hayatındaki gelişmeleri görüşmek üzere toplanan Çalışma Meclisleri, gündemine aldığı konular hakkında görüş bildirmek üzere bir danışma organı gibi hareket etmektedir. 1947 yılından günümüze uzanan süreçte yapılan toplantılarda; toplu iş sözleşmeleri, asgari ücret, iş kolları, istihdam, işsizlik sigortası, alt işverenlik, özel istihdam büroları gibi meseleler ele alınmıştır. Çalışma Meclislerinin gündemine gelen bu konular çalışma hayatına yönelik alınan kararların şekillenmesinde rol oynamıştır.

Türk çalışma hayatının örgütlenme sürecinde kurulan Çalışma Bakanlığı, işçi sağlığı, iş güvenliği tesisleri, sosyal sigortalar, iş ve iş bulma faaliyetleri, iş randımanının artırılması konularında yaptığı etütler sonucu iki daire kurmuştur. Bu daireler, çalışma hayatında karşılaşılabilecek risklere karşı kurulan 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu ve 4837 sayılı kanunla kurulmuş olan İş ve İşçi Bulma Kurumudur. Bu kurumlar, Bakanlığın çalışma hayatındaki arabulucu rolünü, sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikaları temelinde güçlendirmiştir.

Çalışan ve çalıştırılanların sosyal ve ekonomik açıdan değişen statüsü 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Kanunu, 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu, 1964 yılında yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1967'de hazırlanan 931 sayılı İş Kanunu ile oluşturulmuştur. 1967 yılı aynı zamanda Çalışma Bakanlığının yurtdışı teşkilatının oluşturulması açısından önemlidir. Yurtdışı teşkilatı 8 Mayıs 1967 tarih ve 864 sayılı kanunla yapılan

değişiklik neticesinde oluşturulmuştur. Yurtdışına işçi göçünün 1960'lı yılların başından itibaren giderek artması ile yurtdışında işçi olarak çalışan Türk vatandaşların sorunları ile ilgilenecek, işçilerin hak ve menfaatlerini koruyarak Türkiye'ye nakil etmek istedikleri tasarruflarını yönetecek dolayısıyla söz konusu işçilerin yurda kesin dönüşleri durumunda geleceklerini garanti altına alacak örgüte duyulan ihtiyaç Çalışma Ateşeliklerinin kurulması ile giderilmeye sağlanmıştır. Bu gelişmeyle birlikte Bakanlık, dış kuruluşlar ile bağlantılı olarak faaliyet yürütmek görevini Araştırma Kurulundan alarak yeni kurulan birim, Yurtdışı İşçi Sorunları Genel Müdürlüğüne vermiştir. 1972 tarih ve 1579 sayılı kanunla oluşturulan yurt dışı teşkilatı, Bakanlığın görev alanı genişletmiştir.

1983 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları birleştirilmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının tanımlanan yeni görevleri, teşkilatın sorumluluk alanını genişletmiştir. Dolayısıyla Bakanlık, iş birliği esasıyla faaliyet yürütecek birimler oluşturmuştur. 2000 yılında 618 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü kurulmuş; Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü yeniden yapılandırılmıştır. 2006 yılında yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumuna İlişkin Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun ile SSK Başkanlığı, BAĞ-KUR ve T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı adı altında toplanmıştır. Böylelikle devlet memurları, hizmet sözleşmesine bağlı çalışanlar ve tarım işçileri için hak ve yükümlülükler bakımından eşit şartlarda bir emeklilik sistemi kurulmuştur. 9 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının birleştirilmesine karar verilmiştir.

Çalışma hayatının kurumsallaşması yani Çalışma Bakanlığının kuruluş süreci, Türkiye'nin sanayileşme çabalarına da ayna tutmaktadır. Türk çalışma hayatının gelişim ilk aşamasını 1923-1936 tarihleri arasında tamamlamıştır. Dolayısıyla çalışma hayatının sağlam temellere dayandırıldığı dönemin başlangıcı Atatürk dönemine rastlamaktadır. Çalışma Bakanlığının kuruluşu, Türkiye'nin çalışma hayatına yönelik sorunlarının iletildiği resmi kanal olması bakımından önemli bir gelişmedir. Kuruluş aynı zamanda çalışma mevzuatının hukuki dayanağının güçlenmesi bakımından da dönüm noktasıdır. Emek ve sermayenin uyumlu iş birliğini sağlamak üzere hakemlik vazifesini yerine getiren Çalışma Bakanlığının bu iki taraf arasında gerek ücret gerekse sosyal güvenlik açısından tutarlı ve hakkaniyetli bir birliktelik sağlaması, üretimin artması dolayısıyla da ekonomik teşebbüslerin başarıya ulaşması açısından geçmişte olduğu kadar günümüzde de önem taşımakta, bu husus özellikle Beş Yıllık Kalkınma Planlarının gündemine yansımaktadır. Bu noktada Bakanlık, çalışma hayatının karar verme açısından en yetkili otoritesi, Türkiye'nin ekonomik açıdan kalkınmasında ise ilgili bakanlık ve kuruluşlar ile ortak rol sahibidir.

Duygu YILMAZ

KAYNAKÇA

Aksoy, Sadri, "Çalışma Bakanlığının Kuruluşu ve Görevleri", **İktisadi Yürüyüş**, C 8, S 176, s.6-30.

Çalışma Bakanlığının İlk Yılı ve İlk Hedefleri, Çalışma Bakanlığı Yayınları, Doğu Matbaası, Ankara 1946.

Çalışma Bakanlığının İki Yılı, Çalışma Bakanlığı Yayınları, Doğu Matbaası, Ankara, 1947.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kutu:14, Gömlek:80, Sıra: 10.

Diñçer, Celal, "Çalışma Bakanlığının Faaliyetleri", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 212, s. 2-7.

Ertuğ, Hasan Refik, "İş Hayatı ile İlgili Kanunlar" , **Siyasi İlimler Mecmuası**, Sayı:72, s. 231.

Irmak, Sadi, "Bakanlığın Kuruluşu Gelişirken", **Çalışma Dergisi**, C 2, Ankara 1946, s.2.

İnan, A. Afet, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972.

Kanunlar Dergisi, C 28, s. 527.

Makal, Ahmet, **Ameleden İşçiye**, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Makal, Ahmet, **Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri (1920-1946)**, İmge Kitabevi, Ankara 1997.

Makal, Ahmet, **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri**, İmge Kitabevi, 2002.

Resmî Gazete, Sayı: 2713, 29 Mayıs 1934, s.3867.

Seren, Suat, **Çalışma Bakanlığı (Kuruluşundan Bugüne Kadar)**, Ziraat Bankası Matbaası, Ankara, 1947.

Uzun, Hakan, "Çalışma Bakanlığının Kuruluşu ve İlk Faaliyetleri (1945-1947)", İzmir, 12-15 Kasım 2015, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, s. 1031.

50 Yılda Çalışma Hayatımız, Çalışma Bakanlığı Yayınları, Ankara 1973.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/calisma-bakanligi/?pdf=3709> adresinden erişilmiştir